

Олий маълумотга эга бўлган шахсларни юридик мутахассисликка қайта тайёрлаш курси (2021 йил январь-июнь ойлари) ўзбек гуруҳи тингловчиси
Маманов Эркиннинг Жиноят ҳуқуқи модулидан оралиқ назорат казуси

3-казус

2020 йил 22 июль куни соат тахминан 15:00ларда А. исмли шахс Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек тумани Неъмат кўчаси 3 «А»-уйда, ушбу уйни қурилишида ўзи билан бирга ишлаётган Р. билан ўрталарида келиб чиққан ўзаро жанжал оқибатида, ошхона пичоғи билан Р.нинг кўкрак қафаси чап тарафи 5-6 қовурғалари орасига бир маротаба зарба берган. Етказилган тан жароҳати натижасида Р. Тошкент тиббиёт академияси 3-клиникасида вафот этган.

Суд тиббий экспертизасининг 21.08.2020 йилдаги 690-сонли хулосасига кўра, Р.нинг ўлимига «қорин олд деворига, қорин бўшлиғига тешиб кировчи, санчиб-кесувчи яраси, чап буйрак ва қорин аортаси жароҳатланиши, ташқи ва ички қон кетиши» сабаб бўлганлиги аниқланган.

Саволлар:

- 1. А. исмли шахс томонидан содир қилинган қилмиш таркибини таҳлил қилинг;**
- 2. Жиноятни тамом бўлиш вақтини ҳамда жиноятнинг ижтимоий хавфлилик даражасини аниқланг;**
- 3. Содир этилган қилмишни квалификация қилинг;**
- 4. Содир қилинган қилмиш учун ЖКнинг умумий қисми қоидалари асосида жазо тайинланг.**
- 5. Тайинланган жазодан муддатидан илгари шартли озод қилиш қоидаларини қўллаш масалаларини таҳлил қилинг.**

“Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг узвий ҳуқуқидир. Инсон ҳаётига суиқасд қилиш энг оғир жиноятдир”. Ўзбекистон Республика Конституциясининг 24-моддаси.

Кириш

Жиноятнинг белгилари:

1. Ижтимоий хавфлилик мазмуни ва даражасига қараб жиноятлар қуйидагиларга бўлинади:

а) ижтимоий хавф катта бўлмаган жиноятлар қонунда озодликдан маҳрум қилишга нисбатан енгилроқ жазо назарда тутилган;

б) унча оғир бўлмаган жиноятлар –қонунда 5 йилдан қўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси ёки ихтиёзлик орқали содир этиш озодликдан маҳрум жазоси қўлланади.

в) оғир, қасддан содир этилган жиноятлар қонунда 5 йилдан ортиқ, 10 йилдан қўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси назарда тутилган;

г) ўта оғир, қасаддан содир этилган жиноятлар қонунда 10 йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш ёки улим жазоси назарда тутилган.

2. Унинг ҳуқуққа хилофлигидадир. Бу белгига мувофиқ у ёки бу қилмиш агар жиноят қонунида уни содир этиш тақиқланган бўлса жиноий қилмиш дейилади.

3. Айбнинг мавжудлигидир.

4. Жиноят жазога сазоворлиги.

Жиноят Кодексининг 15–моддасига кўра, жиноятлар ўзининг хусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражасига кўра тансифланади. Жиноятнинг ижтимоий хавфлилик хусусияти тажовуз объекти (инсон ҳаёти, соғлиғи, мулк, жамоат хавфсизлиги), айб шаклига (қасд, эҳтиётсизлик) қараб белгиланади.

Жиноятнинг ижтимоий хавфлилик даражаси қилмиш содир этилиши ҳолатлари (жиноий ниятнинг амалга оширилганлик даражаси ва босқичлари, жиноятни содир этиш усули, зарар миқдори ва келиб чиққан оқибатлар оғирлиги, иштирокчиликда содир этилган жиноятда судланувчининг роли) билан белгиланади.

Агарда содир этилган жиноят учун ЖК Махсус қисм моддасида озодликдан маҳрум қилиш ёки умрбод озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазолардан бошқа турдаги жазолар назарда тутилган бўлса, ушбу жиноятлар

ижтимоий хавфлилик даражасига кўра - **ижтимоий хавфи катта бўлмаган** жиноятлар туркумига киради.

Оғир ва ўта оғир жиноятлар - эҳтиётсизлик орқасидан содир этилмайди.

Содир этилган жиноятларнинг ижтимоий хавфлилик даражаси - ЖК Махсус қисм моддасида ёки модда қисмида назарда тутилган энг оғир жазо турининг максимал миқдоридан келиб чиқиб аниқланади.

Жиноятнинг таркиби — жиноят қонуни билан белгиланган ҳамда муайян ижтимоий-хавфли қилмишни жиноят сифатида ифодаладиган объектив ва субъектив белгилар йиғиндиси. «Жиноят таркиби» тушунчасини жиноят ҳуқуқда жиноят таркибининг элементлари деб номланадиган тўрт гуруҳ аломатлар йиғиндиси ташкил қилади. Булар жиноят объекти, жиноятнинг объектив томони, жиноят субъекти ва жиноятнинг субъектив томонидир.

Жиноят объекти жиноят қонуни билан қўриқланадиган ва жиноят содир этиш натижасида зарар етказиладиган ёки етказиш хавфи остига қўйиладиган ижтимоий муносабатлардир.

Жиноятнинг объектив томонига қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик)нинг хусусиятлари ва жиноят содир этиш натижасида келиб чиққан оқибат ва қилмиш билан жиноий оқибат ўртасидаги сабабий боғланиш, шунингдек, жиноят содир этилган жой, вақт, уни содир этиш усули, воситалари ва бошқалар киради.

Жиноят субъекти фақат қонунда белгиланган ёшга етган, ақли расо, яъни уз ҳаракатлари учун жавоб бера оладиган ва уларни бошқара оладиган жисмоний шахс (инсон) бўлиши мумкин.

Жиноятнинг субъектив томони шахснинг ўзи содир этган ижтимоий хавфли қилмиш ва жиноий оқибатга руҳий муносабати ақли, иродаси ва мотивларининг узвий бирлигидан иборатдир. Субъектив томон белгиларига айб, мотив, мақсад ва ҳиссий ҳолат киради.

Жиноят содир қилинган вақт деб – содир қилинган ижтимоий хавфли қилмишнинг тамом бўлган жиноят сифатида эътироф этилиш пайтига айтилади.

Жиноят содир қилинган вақт:

- формал таркибли жиноятларда - ЖК Махсус қисм моддасида назарда тутилган ижтимоий хавфли қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) содир этилишининг ўзи билан қилмиш тамом бўлган жиноят деб топилади. Яъни ижтимоий хавфли қилмиш бажарилган пайт жиноят содир қилинган вақт деб белгиланади;

- моддий таркибли жиноятларда эса – ижтимоий хавфли оқибат келиб чиққан пайт жиноят содир қилинган вақт деб топилади.

Жиноят таркби элементларининг мавжудлигини тасдиқловчи далилларни туплаш ва исботлаш суриштирув органларининг вазифасидир.

Жиноий жавобгарлик – бу жамиятда қабул қилинган ҳуқуқ нормаларига зид ҳаракатлар қилган айбдор шахс учун судланганлик оқибатларидан иборат.

Жиноий жазо – жиноят содир этишда айбли деб топилган шахсга нисбатан давлат номидан суд ҳукми билан қўлланадиган ва маҳкумни қонунда назарда тутилган муайян ҳуқуқ ва эркинликларидан маҳрум қилиш ёки уларни чеклашдан иборат мажбурлов чорасидир.

Жиноий жавобгарлик жиноят содир этган шахс билан давлат ўртасидаги ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи жиноий-ҳуқуқий муносабатлар доирасида амалга оширилади. Жиноий-ҳуқуқий муносабатлар жиноят содир - этилган пайтдан бошлаб юзага келади.

Жиноят Кодексининг “Махсус қисм”, “Ҳаётга қарши жиноятлар” бобида одам ўлдириш билан боғлиқ жиноятлар 97, 98, 99, 100, 101, 102 ва 103-моддаларида белгилаб қўйилган бўлиб, уларнинг орасида энг оғир жиноят “Қасддан одам ўлдириш” (ЖК 97-модда) ҳисобланади.

Шунингдек, қасддан содир этиладиган ижтимоий хавфли ҳаракатларнинг амалга ошиш даражаси ва хусусияти билан бир-биридан тубдан фарқ қиладиган, айбдор қасдини амалга оширишини акс эттирадиган босқичлар ёки

жиноий фаолиятнинг ривожланиш давлари қасддан жиноят содир этиш босқичлари деб аталади.

Қасддан жиноят содир этиш босқичларининг турлари:

- 1) жиноятга тайёргарлик кўриш (ЖК 25-модда 1-қисм);
- 2) жиноят содир этишга суиқасд қилиш (ЖК 25-моддасининг 2-қисми);
- 3) тамомланган жиноят (ЖК Махсус қисмининг моддалари).

Жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш.

Фақатгина, **озодликдан маҳрум қилиш, интизомий қисмга жўнатиш, хизмат бўйича чеклаш ёки ахлоқ тузатиш ишларига** ҳукм қилинган шахсларга нисбатан жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш қўлланилиши мумкин. Шунингдек, шахс ижро этилмаган қўшимча жазодан ҳам озод қилиниши мумкин.

Маҳкумга нисбатан, жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилишни қўллаш асослари қуйидагилар:

- маҳкумга озодликдан маҳрум қилиш, интизомий қисмга жўнатиш, хизмат бўйича чеклаш ёки ахлоқ тузатиш ишлари жазосининг тайинланганлиги;

- маҳкум жазо турлари учун ўрнатилган тартиб-қоида талабларини бажарган ва меҳнатга ҳалол муносабатда бўлганлиги;

- содир этган жинояти учун тайинланган жазо муддатини маълум бир қисмини ҳақиқатда ўтаганлиги;

- маҳкум содир этган жинояти ЖК 97-моддаси 2-қисми, ЖК 118 - моддаси 4-қисми, ЖК 119-моддаси 4-қисми ва “Ўзбекистон Республикасига”, “Тинчлик ва инсоният хавфсизлигига қарши жиноят”лар содир этиш, “жиноий уюшма ташкил этиш”, “ядровий, кимёвий, биологик ва бошқа хилдаги оммавий қирғин қуроллари, шундай қуроллари ишлаб чиқариш учун фойдаланиш мумкинлиги аён бўлган материал ва ускуналарни, контрабанда қилиш” жиноятларини ташкил этмаслиги.

Жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш асослари

Бунинг учун маҳкум содир этган жиноятининг ижтимоий хавфлилик даражасини аниқлаш лозим бўлади. Айбланувчининг вояга етган, ёки вояга етмаганлигини аниқлаш керак. Агар вояга етган шахс бўлса Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 73—моддасига кўра, маҳкумга нисбатан жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш қуйидагича қўлланилиши мумкин:

73-моддага асосан:

1. - ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жиноятдан иборат бўлса:

- суд тайинлаган жазо муддатининг камида учдан бир қисмини.

2. - оғир жинояти ташкил қилса:

- илгари қасддан содир этган жинояти учун озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахс, қасддан содир этган жинояти учун.

- суд тайинлаган жазо муддатининг камида ярмини.

3. - ўта оғир жиноятни ташкил қилса;

- шунингдек жазодан муддатидан илгари шартли озод қилинган ёки жазоси енгилроғи билан алмаштирилган шахс жазонинг ўталмаган қисми мобайнида қасддан янги жиноят содир этганлиги учун ҳукм қилинган бўлса.

- суд тайинлаган жазо муддатининг камида учдан икки қисмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилиши мумкин.

Жазодан муддатидан илгари шартли равишда озод қилиш қуйидаги маҳкумларга нисбатан қўлланилмайди:

- умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахсларга;

- ўта хавфли рецидивистларга;

- уюшган гуруҳ ёки жиноий уюшманинг ташкилотчиси ва қатнашчиларига;

- жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш, ўн тўрт ёшга тўлмаганлиги айбдорга аён бўлган жабрланувчининг номусига тегиш ёки унга нисбатан зўрлик ишлатиб, жинсий эҳтиёжни ғайритабиий

усулда қондириш, Ўзбекистон Республикасига, тинчлик ва инсоният хавфсизлигига қарши жиноят содир этиш, жиноий уюшма ташкил этиш, ядровий, кимёвий, биологик ва бошқа хилдаги оммавий қирғин қуроллари, шундай қуроллари ишлаб чиқариш учун фойдаланиш мумкинлиги аён бўлган материал ва ускуналарни, контрабанда қилиш учун ҳукм қилинган маҳкумларга тадбиқ этилади.

Жазони ўташдан муддатидан илгари шартли равишда озод қилиш:

а) ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жиноят учун тайинланган жазо муддатининг камида тўртдан бир қисми;

б) оғир жиноят учун тайинланган жазо муддатининг камида учдан бир қисми;

в) ўта оғир жиноят учун, шунингдек қасддан содир этган жинояти учун, агар шахс илгари қасддан содир этилган жиноят учун озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган бўлса, тайинланган жазо муддатининг камида ярмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилади. (ЎзР 29.08.2001 й. 254-П-сон Қонуни таҳриридаги қисм)

Жазодан муддатидан илгари шартли равишда озод қилиш қўлланилган шахс жазонинг ўталмаган қисми мобайнида қасддан янги жиноят содир этса, суд унга нисбатан ушбу Кодекснинг 60 ва 86-моддаларида назарда тутилган қоидаларга мувофиқ жазо тайинлайди.

Асосий қисм

Шахс А.нинг содир этган жинояти бўйича:

Ушбу казусда “Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги ҳамда “Баданга қасддан шикаст етказишга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги Олий суд Пленуми қарорларини таҳлил қилиб жавоб бериш мақсадга мувофиқ.

Пленум қарорига кўра, қасддан одам ўлдириш жиноятини жабрланувчининг ўлимига сабаб бўлган қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятидан фарқлаш учун айбдорнинг қасди нимага қаратилганлигини, унинг

ўз ҳаракатлари оқибати, яъни жабрланувчининг ўлимига нисбатан субъектив муносабатини инобатга олиш даркор.

Қасддан одам ўлдириш жиноятини содир этаётганда айбдор шахсни ҳаётдан маҳрум қилиш ниятида ҳаракат қилади, баданга оғир шикаст етказиш шахснинг ўлимига сабаб бўлган ҳолларда эса, ўлимга нисбатан унинг айби эҳтиётсизлик шаклида ифодаланади.

Айбдорнинг қасди нимага қаратилганлиги тўғрисидаги масалани ҳал этишда қилмишнинг барча ҳолатлари мажмуидан келиб чиқиши, хусусан, жиноятни **содир этиш усули ва қуроли**, тан жароҳатлари сони, **хусусияти ва ўрни(масалан, одам ҳаёти учун муҳим аъзоларнинг жароҳатланганлиги)**, жиноий ҳаракатлар тўхташи сабаблари, шунингдек, айбдор ва жабрланувчининг жиноят содир этилгунга қадар бўлган феъл-атвори, ўзаро муносабатлари, айбдорнинг жиноят содир этилгандан кейинги ҳаракатлари хусусияти эътиборга олинishi лозим. Пленум қарорида тан жароҳатлари сони ҳақида ҳам сўз юритилган, лекин бир марта юракка пичоқ санчиб ҳам одам ўлими келиб чиқиши мумкин. Шу ҳолатга ҳам эътибор қаратиш лозим.

Жабрланувчи баданига унинг ўлишига сабаб бўлган оғир шикаст етказилиши, фақат айбдорда оғир шикаст етказишга нисбатан қасд ва ўлим келиб чиқиши тариқасидаги оқибатга нисбатан эҳтиётсизлик кўринишидаги айб мавжуд бўлгандагина ЖК 104-моддаси учинчи қисмининг **«д» банди** билан квалификация қилинади. Бунда, қилмишни шу тақлид квалификация қилиш учун баданга етказилган оғир шикаст билан келиб чиққан ўлим ўртасида сабабий боғланиш борлиги аниқланиши шарт.

Келиб чиққан ўлимга нисбатан эҳтиётсизлик кўринишидаги айб, жумладан айбдор томонидан **ўлдириб қўйиш эҳтимоли анланганлигидан далолат бермайдиган усул ёки қурол билан ёхуд ҳаётий муҳим бўлмаган органларига етказилганлигида** ва шунга ўхшаш бошқа ҳолатларда намоён бўлиши мумкин.

Юқоридаги ҳолатда шахснинг субъектив қасдини аниқлаш қийин. Яъни, шахс ўлдиришни хохламаган эдим, тўсатдан жанжал оқибатида пичоқ санчиб

олдим деб айтиши мумкин. Аммо шахснинг етказилган **тан жароҳати тури, жойи, қўллаган қуролига эътибор берсак**, мазкур ҳолат бевосита шахснинг ўлимига сабаб бўлишини англаш мумкин.

Жиноятнинг объекти – зарурий белгилари: ижтимоий муносабат, ушбу казусда жиноятнинг қасддан одам ўлдириш жиноятининг объекти ўзга шахснинг, яъни шахс Р.нинг ҳаёти, яшаш ҳуқуқи ҳисобланади. Қўшимчаси – предмет.

Жиноятнинг объектив томони - ўзга шахсни ҳуқуққа хилоф равишда ҳаётдан маҳрум қилишдан иборат бўлади. Одам ўлдириш ҳаракат билан ҳам, ҳаракатсизлик орқали ҳам содир этилиши мумкин. Зарурий белгиси қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик)нинг содир этиш натижасида келиб чиққан оқибат ва қилмиш билан жиноий оқибат ўртасидаги сабабий боғланиш, шунингдек, жиноят содир этилган вақт - 2020 йил 22 июль куни соат тахминан 15:00ларда, жиноят содир этилган жой - Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек тумани Неъмат кўчаси 3 «А»-уй, жиноятни содир этиш усули – жанжал оқибатида кўкрак қафасига пичок билан зарба бериш, воситаси - пичок.

Жиноятнинг субъекти - қонунда белгиланган ёшга етган, ақли расо, яъни ўз ҳаракатлари учун жавоб бера оладиган ва уларни бошқара оладиган жисмоний шахс А.

Жиноятнинг субъектив томони – зарурий белгилари-айб-қасд (Жиноят кодексининг 20-21-моддаларига асосан) ва мотиви - ўзаро жанжал, мақсади пичок билан Р.ни қасддан ўлдиришга бўлган ҳаракати.

Жиноятнинг тамом бўлган вақти: Жабрланувчининг вафот этган вақти. Тошкент тиббиёт академиясида (казусда вақти кўрсатилмаган, фикримизча балки шу куннинг ўзида ҳам бўлиши мумкин).

Ўзбекистон Республика Олий суд Пленумининг 2007 йил 27 июндаги 6-сонли қарорининг қуйидаги бандларида:

19. Судлар шуни инобатга олишлари керакки, жабрланувчи баданига унинг ўлишига сабаб бўлган оғир шикаст етказилиши, фақат айбдорда оғир шикаст етказишга нисбатан қасд ва ўлим келиб чиқиши тариқасидаги оқибатга

нисбатан эҳтиётсизлик кўринишидаги айб мавжуд бўлгандагина ЖК 104-моддаси учинчи қисмининг «д» банди билан квалификация қилинади. Бунда, қилмишни шу тақлид квалификация қилиш учун баданга етказилган оғир шикаст билан келиб чиққан ўлим ўртасида сабабий боғланиш борлиги аниқланиши шарт.

Келиб чиққан ўлимга нисбатан эҳтиётсизлик кўринишидаги айб, жумладан айбдор томонидан ўлдириб қўйиш эҳтимоли англанганлигидан далолат бермайдиган усул ёки қурол билан ёхуд ҳаётий муҳим бўлмаган органларига етказилганлигида ва шунга ўхшаш бошқа ҳолатларда намоён бўлиши мумкин.

20. Судлар баданга қасддан етказилган ва жабрланувчининг ўлишига сабаб бўлган оғир шикастни эҳтиётсизлик орқасида одам ўлдиришдан фарқлашлари лозим. Бунда шуни эътиборга олиш лозимки, эҳтиётсизлик орқасида одам ўлдиришда айбдорда жабрланувчи баданига оғир шикаст етказишга нисбатан ҳам, уни ўлдириб қўйишга нисбатан ҳам қасд бўлмаслиги тақозо этилса, жабрланувчи баданига унинг ўлишига сабаб бўлган оғир шикаст етказилганда эса, шахснинг қасди жабрланувчига шундай шикаст етказишга қаратилган бўлади.

22. Судларнинг эътибори шунга қаратилсинки, агар айбдор қўллаган зўрлик жабрланувчини дўппослаш, унинг баданига енгил ёки ўртача оғир шикаст етказишга сабаб бўлса, жабрланувчи баданига оғир шикаст (ёки жабрланувчининг ўлими) айбдорнинг айби билан қамраб олинмаган ҳолатлар бўйича (масалан, зарбадан сўнг йиқилиш натижасида) келиб чиққан бўлса, айбдор оқибатига кўзи етмаган, бироқ кўзи етиши шарт ва мумкин бўлган ёхуд кўзи етсада, етарли асосларсиз унинг олдини олишни мўлжаллаб қилган ҳаракатлари натижасида келиб чиққан оқибатлар ЖК [111](#) ёки [102-моддалари](#) билан квалификация қилинади. Бундай пайтда баданга қасддан етказилган шикастлар алоҳида юридик баҳоланиши лозим. Бундай ҳаракатларда жиноий жазога сазовор қилмиш белгилари мавжуд бўлса жавобгарлик жиноятлар мажмуи бўйича келиб чиқади.

Агар зўрлик оқибатида қасддан баданга оғир шикаст етказилган бўлиб, жабрланувчининг айбдор эҳтиётсизлик шаклида субъектив муносабат билдирган ўлими олинган жароҳатлар, масалан, йиқилиш оқибатида келиб чиққан бўлса, қилмиш қасддан баданга оғир шикаст етказиш ва эҳтиётсизлик орқасида одам ўлдириш жиноятлари мажмуи бўйича квалификация қилинади.

23. Судларга тушунтирилсинки, кучли рухий хаяжонланиш ҳолатида, зарурий мудофаа ёки ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш чоралари чегарасидан четга чиқиб, баданга қасддан оғир ёки ўртача оғир шикаст етказиш, ҳатто ЖК 104-моддаси учинчи қисмида кўрсатилган айбни оғирлаштирувчи белгилар мавжуд бўлган тақдирда ҳам тегишлича ЖК 104, 105-моддаси билан квалификация қилиниши мумкин эмас. Бундай ҳаракатлар, жумладан, улар эҳтиётсизлик орқасида ўлимга сабаб бўлган ҳолда ҳам тегишлича ЖК 106, 107, 108-моддалари билан квалификация қилиниши лозимлиги белгилаб қўйилган.

Бундан билишимиз мумкинки, юқоридаги Олий суд Пленумининг 19-бандининг иккинчи қисмида талабларга мувофиқ келмаганлиги учун ушбу жиноят Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 104-моддаси 3-қисми “д” банди билан эмас, балки 97-модданинг биринчи қисми билан квалификация қилинади. Яъни бу ерда шунга эътибор қаратиш лозимки, пичоғи билан Р.нинг кўкрак қафаси чап тарафи 5-6 қовурғалари орасига (юррак атрофи-ҳаёт учун муҳим жойига) зарба бергани ҳисобга олинади.

Жиноятнинг ижтимоий хавфлилиқ даражаси 97-модданинг биринчи қисми сакциясида “Ўн йилдан ўн беш йилгача озодликдан маҳрум қилиши билан жазоланади” деб белгилаб қўйилган. Жиноят кодекси махсус қисмида яъни 15-модданинг “г”, ўта оғир, қасддан содир этилган жиноятлар қонунда 10 йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш ёки улим жазоси назарда тутилганлиги ҳисобга олиб, яъни юқоридаги санкциянинг максимал муддати 15 йил эканлигини ҳисобга олиб, ўта оғир жиноят деб топамиз.

Мазкур жиноят моддий таркибли жиноят бўлиб, жиноий оқибат юз берганидан кейин, яъни ўлим ҳолати юз берганидан кейин тамом бўлган

ҳисобланади. Ушбу жиноят ижтимоий жихатдан ўта оғир жиноят ҳисобланади ва ЖКнинг 97-моддаси, 1-қисми санкцияси 10 йилдан 15 йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси белгиланган.

Жиноят кодексининг 35-модда. Қилмишнинг жиноийлигини истисно қиладиган ҳолатлардан яъни Қилмишда ушбу Кодексида назарда тутилган аломатлар расмий жихатдан мавжуд бўлса-да, лекин у ижтимоий хавфли, ғайриқонуний ёки айбли бўлмаса, қилмишнинг жиноийлигини истисно қиладиган ҳолатлар деб топилади. Қуйидаги ҳолатлар, яъни кам аҳамиятли қилмишлар; зарурий мудофаа келтириб ўтилган. 37-модда. Зарурий мудофаага бағишланган Зарурий мудофаа ҳолатида содир этилган, яъни мудофааланувчи ёхуд бошқа кишининг шахси ёки ҳуқуқларини, жамият ёки давлат манфаатларини қонунга ҳилоф тажовузлардан тажовузчига зарар етказган ҳолда ҳимоя қилиш чоғида қилинган ҳаракат, агар зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқилмаган бўлса, жиноят деб топилмайди деб белгилаб қўйилган. Бу ерда эътибор қаратишимиз лозим бўлгани айбланувчининг зарурий мудофаа билан боғлиқ ҳолати борми-йўқми, зарурий мудофаа чегарасидан чиққанми йўқми буни ҳам таҳлил қилиб ўтишимиз керак. Ушбу моддада Тажовузнинг хусусияти ва хавфлилиги даражасига бутунлай мувофиқ келмайдиган мудофаа, зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиш деб топилади.

Бошқа шахсларга ёки ҳокимият органларига ёрдам сўраб мурожаат қилиш ёхуд тажовуздан ўзга йўсинда қутулиш имконияти бор-йўқлигидан қатъи назар, зарурий мудофаа ҳуқуқи шахсга тегишлидир.

Зарар етказиш мақсадида қасддан ҳужум қилиш истагини қўзғатиш зарурий мудофаа деб топилмайди деб белгилаб қўйилган.

Агар жабрланувчи пичоқ билан ҳамла қилгани учун уни бартараф этишда ўзга чора қолмаган ҳолда содир этган тақдирда, зарурий мудофаа ҳолатида деб топилса жиноят мавжуд эмаслигини билдиради. Шунингдек зарурий мудофаада хавф бартараф этилгандан сўнг айбланувчи қилмишини содир этган бўлса Жиноят кодексининг 100-моддаси, яъни Зарурий мудофаа чегарасидан четга

чиқиб, қасддан одам ўлдириш билан квалификация қилиниб, уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёки уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланишини ҳам эътибордан четда қолдирмаслик зарур.

Суд жазо тайинлашда махсус қисмда кўрсатилган жазони жиноятни енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлари (55-56-моддалари)дан келиб чиқиб белгилайди, ундан ташқари умумий қисмнинг қоидаларини ҳисобга олган ҳолда жазо тайинлайди. Бу жиноятда оғирлаштирувчи ҳолат ҳам 97-модданинг иккинчи қисмига ҳам тортувчи ҳолатлар ҳам йўқлиги маълум. А. ва Р. ларнинг ўрталарида келиб чиққан ўзаро жанжал оқибатида келиб чиққан қасд аввалдан истаб ёки ҳоҳлаб қилинмаганлиги учун эгри қасд деб баҳоланиши мумкин.

Енгиллаштирувчи ҳолатларни таҳлил қилганда жабрланувчининг айбланувчига нисбатан ғайриқонуний ҳаракатлари, ҳақорат қилганлигининг бор йўқлигини таҳлил қилиш ҳам керак бўлади. Жиноят кодексининг 55-моддасидаги жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг “а) айбни бўйнига олиш тўғрисида арз қилиш, чин кўнгилдан пушаймон бўлиш ёки жиноятни очиш учун фаол ёрдам бериш; д) жабрланувчининг зўрлик, оғир ҳақорат ёки бошқача ғайриқонуний ҳаракатлари туфайли вужудга келган кучли руҳий ҳаяжонланиши ҳолатида жиноят содир этиш; и) жабрланувчининг ғайриқонуний ёки ахлоққа зид хулқ-атвори таъсири остида жиноят содир этиш” борми йўқми таҳлил қилинади ва жазо тайинлаш минимал яъни 10 йил озодликдан маҳрум қилиш томонга яқинлашиши мумкин.

Ушбу ҳолатда А. исмли шахсни вояга етган деб олсак, Жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 73-моддасига кўра суд тайинлаган жазо муддатининг камида учдан икки қисмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилиши мумкин.

Бундан ташқари, жиноят иши қўзғатишнинг умумий муддати 1 ой бўлиб, терговчи жиноятчи А. томонидан жиноят содир этилгани тўғрисидаги хабар келиб тушгандан сўнг жиноят ишини қўзғатишнинг умумий тартибдаги 1 ойлик муддатини қўпол равишда бузган деб қарашимиз ҳам мумкин, чунки жиноят

содир этилган сана 22.07.2020 йил, жиноят ишини қўзғатиш санаси эса 21.08.2020 йил (31 кун). Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг “Жиноятчиликка қарши кураш, суриштирув, дастлабки тергов ва тезкор-кидирув фаолиятида қонун устуворлигини ҳамда шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини самарали таъминлаш тўғрисида”ги 129-сонли буйруқ 4-бандининг 8-қисмида қуйидагича белгиланган: “Терговга қадар текширув муддатининг асоссиз узайтирилишига йўл қўйилмасин, муддатни асоссиз бузган ёки белгиланган тартибда узайтирмасдан, сансалорликка йўл қўйган ходимларга нисбатан тегишли чоралар қўрилсин”¹. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 329-моддаси “Жиноятга оид аризалар, хабарлар ва бошқа маълумотларни кўриб чиқиш тартиби” деб номланган бўлиб, унда жиноятга оид аризалар, хабарлар ва бошқа маълумотлар рўйхатга олиниши ва дарҳол ёки уч суткадан кечиктирмасдан, жиноят ишини қўзғатиш учун сабаб қонунийлигини ва асослар етарли эканлигини бевосита ёки суриштирув органлари ёрдамида текшириш зарурати бўлган тақдирда, ўн суткадан кечиктирмасдан кўриб чиқилиши лозимлиги, ушбу муддатлар жиноятга оид хабар олинган пайтдан бошлаб то ишни қўзғатиш ёки қўзғатишни рад қилиш тўғрисида қарор чиқарилгунга қадар бўлган вақтни ўз ичига олишини ва кўрсатилган муддатлар ичида қўшимча ҳужжатлар, изоҳлар талаб қилиб олиш, шахсни ушлаб туриш, ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш ва экспертиза ўтказиш мумкинлиги белгиланган. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 337-моддасига мувофиқ жиноят ишини қўзғатишнинг қонунийлиги устидан прокурор назорати амалга оширилади.

Хулоса

Жиноят ҳуқуқи фани Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг худди 1-моддасида акс топганидек Жиноят кодексининг вазифалари шахсни, унинг ҳуқуқ ва эркинликларини, жамият ва давлат манфаатларини, мулкни,

¹Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг “Жиноятчиликка қарши кураш, суриштирув, дастлабки тергов ва тезкор-кидирув фаолиятида қонун устуворлигини ҳамда шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини самарали таъминлаш тўғрисида”ги Буйруғи., 2016 й., 129-сон.

табiiй муҳитни, тинчликни, инсоният хавфсизлигини жиноий тажовузлардан кўриқлаш, шунингдек жиноятларнинг олдини олиш, фуқароларни республика Конституцияси ва қонунларига риоя қилиш руҳида тарбиялашдан иборатлиги ҳамда Кодекснинг 7-моддасида белгилаб қўйилганидек Инсонпарварлик принципига яъни жазо ва бошқа ҳуқуқий таъсир чоралари жисмоний азоб бериш ёки инсон кадр-қиммати камситиш мақсадини кўзламайди, балки тарбиялашни ва бошқа шахсларни жиноят қилмасликка ундаш ва уқтиришини ёдимиздан чиқармаслигимиз лозим.

Мазкур Кодекснинг 10-моддасига кўра жавобгарликнинг муқаррарлиги принципи яъни қилмишида жиноят таркибининг мавжудлиги аниқланган ҳар бир шахс жавобгарликка тортилиши шартлиги белгилаб қўйилган.

Жиноятни содир этган шахс А. жиноятни тўғри қасддан содир этмаган бўлсада, эгри қасд мавжуд деб баҳо бериш мумкин. Суд тергов амалиётида бундай ҳолатларда турлича амалиётни қўллашади. Аммо бизнинг фикримизча, шахс А. пичоқ билан кўкрак қафаси чап тарафига жароҳат етказаётганда қилмишини ижтимоий хавфини англайди ва унинг оқибатига кўзи етади. Шу сабабли, фикримизча, ЖКнинг 97-моддасининг 1-қисми билан жиноят иши кўзгатиб, тергов ҳаракатларини олиб бориш ҳамда айблов хулосаси билан судга юбориш тўғри бўлади.

Аммо, тергов амалиётида ЖКнинг 104-моддасининг 3-қисми “д” банди билан квалификация қилиш ҳолатлари ҳам мавжуд. Шахснинг субъектив қасдини исботлаш мураккаб. Лекин, етказилган жароҳат жойи ва қўланилган қурол туридан келиб чиқиб, ЖКнинг 97-моддаси, 1-қисми билан квалификация қилиш тўғри бўлади.

Шахс Р.га етказилган жароҳат пичоқ билан санчиб кирувчи эмас, балки кесилган жароҳат бўлганида эди, у ҳолда 104-моддани муҳокама қилса бўлар эди. Аммо, мазкур казусдаги жароҳат қорин олд деворига, қорин бўшлиғига тешиб кирувчи, санчиб-кесувчи яраси, чап буйрак ва қорин аортаси жароҳатланиши, ташқи ва ички қон кетиши натижасида юз берганлигини кўриш мумкин.

Содир қилинган қилмиш учун ЖКнинг умумий қисми қоидалари асосида жазо тайинлаш масаласи таҳли қилинганда, фикримизча, Жиноят кодексининг 54-моддаси жазо тайинлаш асослари қоидаларига асосан, тергов жараёнидаги 55 ва 56-моддалардаги ҳолатлар аниқланган ҳолда, ЖКнинг 97-модданинг 1-қисми билан 12 йил озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинласа бўлади.

Жиноят содир этган шахс А.га тайинланган жазодан муддатидан илгари шартли озод қилиш қоидаларини қўллаш масалалари таҳлил қилинганда, ЖКнинг 73-моддасида жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш қоидаларига асосан, “ўта оғир жинояти учун, шунингдек жазодан муддатидан илгари шартли озод қилинган ёки жазоси енгилроғи билан алмаштирилган шахс жазонинг ўталмаган қисми мобайнида қасддан янги жиноят содир этганлиги учун ҳукм қилинган бўлса, суд тайинлаган жазо муддатининг камида учдан икки қисмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилиши мумкин. Мазкур ҳолатда 8 йил ўтаб бўлинганидан сўнг озод қилиниши мумкин.

Ҳар бир соғлом фикрли, ақли расо жисмоний шахсларни казусда келтирилган каби жиноятларга қўл уриши, етарлича ҳуқуқий билимга эга эмаслиги, жиноят кодексига белгиланган тақиқланган ҳаракатларни содир этиши жиноят ҳисобланиши ва жиноят содир этган ҳар қандай шахс жиноий жавобгарликка тортилиши муқаррар эканлигини вақтида англамаслиги оқибатида юз бераётганлигидан далолат берса ажабмас. Жамият аъзолари томонидан шу каби жиноятларни содир этишмаслиги учун амалдаги қонунларга оғишмай риоя этишга ўзларини ва ён атрофдаги инсонларни ҳуқуқий саводхонлигини ошириб боришимиз лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Қонунчилик ҳужжатлари

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.—Т.:Ўзбекистон, 2008.
2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси (ўзгартиш ва қўшимчалар билан қайта нашри). Расмий нашр - Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги “Адолат” нашриёти, 2008 й.
3. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси. Расмий нашр - Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги “Адолат” нашриёти, 2005 й.
4. Олий суд Пленумининг 1996 йил 20 декабрдаги “Республика судлари томонидан оммавий тартибсизликлар учун жавобгарлик тўғрисидаги қонунларни қўллаш амалиёти билан боғлиқ айрим масалалар тўғрисида” ги 38 - сонли қарори.
5. Олий суд Пленумининг 1996 йил 20 декабрдаги “Ижтимоий хавфли тажовузлардан зарурий муҳофаа ҳуқуқини таъминловчи қонунларни судлар томонидан қўлланиши ҳақида” ги 39 - сонли қарори.
6. Олий суд Пленумининг 1997 йил 2 майдаги “Суд ҳукми тўғрисида” ги 2 - сонли қарори.
7. Олий суд Пленумининг 2006 йил 3 февралдаги “Судлар томонидан жиноят учун жазо тайинлаш амалиёти тўғрисида”ги 1 - сонли қарори.
8. Олий суд Пленумининг 2007 йил 11 ноябрдаги “Умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида”ги 15 - сонли қарори.
9. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2004 йил 24 сентябрдаги 13-сонли «Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги қарори
10. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2007 йил 27 июндаги 6-сонли « Баданга қасддан шикаст этказишга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида »ги қарори.

11. Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг “Жиноятчиликка қарши кураш, суриштирув, дастлабки тергов ва тезкор-қидирув фаолиятида қонун устуворлигини ҳамда шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини самарали таъминлаш тўғрисида”ги 129-сонли буйруғи.

Махсус адабиётлар:

1. Рустамбоев М.Х. Жиноят ҳуқуқи (Умумий қисм): Дарслик-Т.: “ILM ZIYO”, 2005.- 478 б.

2. Рустамбаев М.Х. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳлар. Умумий қисм. Т.: Ўқитувчи, ILM ZIYO, 2006.- 597 б.

5. Усмоналиев М. Жиноят ҳуқуқи (Умумий қисм). Олий ўқув юртлари учун дарслик.-Т.: Янги аср авлоди. 2005 й. -662 б.

6. Абдурасулова Қ. Жиноятнинг махсус субъекти. Ўқув қўлланма. Т.: Тараққиёт ИИЧ. 2005. – 123 б.

7. Абдуқодиров Ш.Ё. Айбнинг эҳтиётсизлик шакли ва унинг белгилари. Ўқув қўлланма. Т.: 2005. – 65 б.

9. Усмоналиев М. Жазо тайинлаш. Ўқув қўлланма. Т.: Янги аср авлоди, 2003.

5. Лех.уз сайти

юююююююююююю